

7. Петрушевский И.П. Ислам в Иране в VII–XV веках : [курс лекций] / И.П. Петрушевский. – Л., 1966. – 400 с.
8. Правовые системы стран мира. Энциклопедический справочник / отв. ред. А.Я. Сухарев. – М. : НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2000. – 840 с.
9. Галюк С.В. Порівняльно-правова характеристика джерел сучасного мусульманського права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / С.В. Галюк. – Львів, 2009. – 16 с.
10. Котин Ю.И. Ислам в Южной Азии и Великобритании / Ю.И. Котин. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 2008. – 288 с.
11. Алиев А.А. Идеология мусульманского национализма». Аналит. обзор. ИНИОН. Отд. истории / А.А. Алиев ; отв. ред. А.В. Гордон. – М., 2008. – 104 с.
12. Порівняльне правознавство : [підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів] / В.Д. Ткаченко, С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов ; за ред. В.Д. Ткаченка. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
13. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре Спинози ; пер. с фр. В.А. Туманова. – М. : Междунар. отношения, 2009. – 456 с.
14. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения / Ю.А. Тихомиров. – М. : НОРМА, 1996. – 432 с.
15. Бехруз Х. Сравнительное правоведение : [учебник для вузов] / Х. Бехруз. – Одесса : Феникс ; М. : Транслит, 2008. – 504 с.
16. Широкопад А.Б. Турция. Пять веков противостояния / А.Б. Широкопад. – М. : Вече, 2009. – 400 с.
17. Тихомиров Ю.А. Курс сравнительного правоведения / Ю.А. Тихомиров. – М. : НОРМА, 1996. – 432 с.
18. Сапронова М.А. Арабский Восток: власть и Конституция / М.А. Сапронова. – М. : Московский государственный институт международных отношений, 2001. – 216 с.
19. Бернанд Л. Ислам и Запад / Л. Бернанд. – М. : Библейско-богословский ин-т св. ап. Андрея, 2003. – 317 с.
20. Оборотов Ю.М. Традиції та новації у правовому розвитку : [монографія] / Ю.М. Оборотов. – Одеса : Юрид. літ., 2001. – 160 с.

УДК 321.1

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ІДЕОЛОГІЇ

LEGAL IDEOLOGY: PHILOSOPHICAL LEGAL VIEW

Калітинський В.М.,

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права*

У статті досліджуються філософсько-правові аспекти правової ідеології. Розглянуто різні погляди науковців на зміст і ознаки правової ідеології. Проаналізовано співвідношення правової ідеології з правосвідомістю й правовою психологією. Запропоновано визначення правової ідеології з філософсько-правового погляду, виявлено її ознаки та функції.

Ключові слова: ідеологія, правова ідеологія, правова психологія, правосвідомість, ідеї, принципи, цінності.

В статье исследуются философско-правовые аспекты правовой идеологии. Рассмотрены различные взгляды ученых на содержание и признаки правовой идеологии. Проанализировано соотношение правовой идеологии с правосознанием и правовой психологией. Предложены определения правовой идеологии с философско-правовой точки зрения, обнаружены ее признаки и функции.

Ключевые слова: идеология, правовая идеология, правовая психология, правосознание, идеи, принципы, ценности.

The article examines legal ideology through philosophical legal view. Different views of scientists on the content and features of legal ideology are represented. Correlation legal ideology of legal awareness and legal psychology are proposed. The definition of legal ideology of philosophical and legal point of view found its features and functions are proposed.

Key words: ideology, legal ideology, legal psychology, consciousness, ideas, principles and values.

Актуальність теми. Філософсько-правове дослідження правової ідеології є, по суті, дослідженням правової дійсності суспільства протягом усього його розвитку. За майже два сторіччя ідеологія стала способом організації суспільства чи окремих його складових, вектором кардинальних трансформацій, домінантою розвитку й функціонування різних держав, критерієм кращого майбутнього. Вона сприяє соціальній згуртованості, мобільності, є заклик до дій,

містить у собі ідеї вирішення нагальних проблем, стратегії щодо певного розвитку та прогресу. При цьому правова ідеологія не повинна бути утопічною, нереальною до виконання, у ній мають міститися ті ідеї, які реально втілити в життя.

Незважаючи на всі позитивні характеристики правової ідеології, протягом тривалого часу вона зазнає гострої критики. Саме через суперечливе оцінювання ідеологія потребує масштабного дослідження,

яке б базувалось на особливостях формування правової ідеології, вивчення її структури, видів і шляхів трансформації у зв'язку з історичним розвитком.

Значний внесок у дослідження проблеми правової ідеології зробили такі дослідники: О. Байков, А. Беседін, Ю. Власова, О. Коцюба, І. Лихачов, А. Луцький, І. Максимова, М. Недюха, В. Толстенко, С. Піскунова, О. Ситник, Д. Циганкова та ін.

Метою статті є дослідження філософсько-правових особливостей правової ідеології.

Виклад основного матеріалу. Людина як правова істота, котра живе відповідно до установ правової ідеології, ніколи не переступить дійсне право, ніколи не наблизиться до порушення правового закону. У цьому сенсі правова ідеологія, яка містить цінності справедливості й порядку, виступає як аналог благодаті. Вона виступає як менш жорсткий і більш універсальний, ніж право, регулятор суспільних відносин. Її роль у правовій системі сучасного суспільства унікальна. Вона не тільки впливає на різні елементи правової системи, а й сама часто лягає в основу прийняття тих чи інших юридично значимих рішень, неявно функціонально підмінюючи собою систему формально визначених норм права, будучи у формі правової доктрини або у формі неписаних загальних принципів права його джерелом навіть у формальному, юридичному сенсі слова [1, с. 5].

Сучасний стан розвитку суспільства тісно взаємопов'язаний із тією роллю, яку відіграє правова ідеологія, однак домінуючим чинником цього процесу є правосвідомість. Правосвідомість як вид суспільної свідомості відображає ставлення суб'єктів правовідносин до чинного права та правових явищ, характеризує тенденції змін правовідносин і їх стан. У правосвідомості, як і свідомості загалом, простежуються психологічні й ідеологічні поведінкові елементи [2, с. 12].

Варто відмежовувати правову ідеологію від інших елементів правосвідомості, адже правова ідеологія формує в громадян цілісне сприйняття правової дійсності, цілей, способів і завдань правового регулювання суспільних відносин і всієї правової системи країни. Натомість усе, що пов'язано із суто психологічним сприйняттям права, є основою такої складової правосвідомості, як психологія права, що містить у собі ірраціональні компоненти [3, с. 26].

Маючи один і той самий об'єкт відображення – систему правового регулювання суспільних відносин, вони формуються й функціонують по-різному. Основна відмінність між правовою психологією та правовою ідеологією полягає в тому, що остання виступає не тільки як безпосереднє відображення суспільного буття, а як цілеспрямована теоретична діяльність людей, що розробляє й обґрунтовує певні правові цінності. Правова психологія, навпаки, формується та розвивається як один із виявів природної психічної здатності відображати навколишній світ, як реалізація функції свідомості пристосовувати людину до навколишнього світу. Принцип відповідності свідомості буттю повністю дотримується у сфері правової психології. Правова психологія

безпосередньо вплетена в практичну діяльність і є суб'єктивною детермінантою поведінки людей у правовій сфері [5, с. 81].

У межах розмови про взаємодію правової психології та правової ідеології хотілося б підкреслити, що каркас цього розгляду виходить із визначення самої правосвідомості як системи. Система, у свою чергу, – це сукупність елементів, поєднаних відносинами; комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії. А властивості системи, пов'язані з її структурою, передбачають цілісність (утворення системи в сукупності її елементів); структурність (функціональна впорядкованість елементів); ієрархічність (певний порядок взаємозв'язку елементів) [6, с. 27].

Багатоманітність дефініцій правової ідеології в літературі вказує на складність самої правової категорії, її неоднозначність, з одного боку, а з іншого – на проблему розгляду цього феномена із завданням уніфікації сутності правової ідеології. Систематизувавши трактування поняття «правова ідеологія», основний їх зміст пропонуємо подати так: це важливий елемент у структурі правової свідомості; це сукупність систематизованих теоретично обґрунтованих юридичних знань, ідей, оцінок права, теорій, поглядів, принципів тощо; це рівень свідомості, що відображає явища правової дійсності; це основний системоутворювальний елемент правової системи суспільства; це одна з форм державної ідеології, що являє собою раціоналізоване відображення правового буття; це раціональні, логіко-понятійні уявлення про право.

У літературі виділяють такі сутнісні риси правової ідеології:

1) системність: по-перше, ідеологія сама по собі є сукупністю концептуальних ідей, що реалізуються за допомогою програми дій (у результаті ідеологічної діяльності держави); по-друге, ідеологія є вищою точкою ідеологічної системи (задає стратегічний напрям і межі дій носіїв ідеології);

2) духовно-практична освіта. Про духовно-практичний характер ідеології свідчить характер вияву свідомості; її місце в структурі суспільної свідомості (правова ідеологія є раціональним компонентом правосвідомості); її цілеспрямованість, орієнтація на практичну актуалізацію;

3) змістовий аспект: являє собою сукупність уявлень, понять, суджень, складових переконання та різні теорії; зачіпає всі сторони життєдіяльності суспільства й держави, що знаходяться у сфері правового регулювання; закріплює певний гносеологічний ідеал, до якого має прагнути суспільство й держава у своєму розвитку, тим самим є певним організаційним, мобілізаційним та інформаційним базисом цього розвитку; незважаючи на деяку статичність нормативного закріплення, розвивається паралельно поточним суспільним реаліям;

4) функціональний аспект: виконує інтегративну, пізнавальну, організувальну, виховну функції;

5) цільовий аспект: або санкціонує наявні в суспільстві форми панування і влади, або обґрунтовує їх перетворення [6, с. 51–53].

Передумовами формування правової ідеології, на думку А. Байкова, є «наявність держави, що об'єктивно потребує світоглядної концепції (системи поглядів) на право, законодавство, політику, владу й інші феномени правової дійсності; наявність у сучасному суспільстві соціальних поліструктур (груп, націй, колективів, корпорацій тощо), для яких правова ідеологія здатна бути об'єднувальною і спрямовуючою, ментально-культурологічним початком їх самоідентичності; правова наступність, яка зумовлює сприйняття загальносвітових тенденцій і правових ідеологій певного змісту; необхідність регулювання соціальних відносин шляхом впливу через правову ідеологію на правову політику держави, правотворчість тощо; наявність ідей, цінностей і норм, які об'єктивно потребують оформлення засобами правової ідеології» [4, с. 25–27].

Варто підтримати низку концептуальних положень щодо правової ідеології. Так, розглядаючи функціональні характеристики правової ідеології як елемент правової системи сучасного суспільства, потрібно говорити про вплив, по-перше, правової ідеології на правосвідомість, по-друге, на інші елементи правової системи, по-третє, на суспільство загалом. Оскільки під час виконання деяких функцій правовою системою сучасного суспільства використовується ресурс правової ідеології, то ці функції доцільно вважати соціальними функціями правової ідеології. Функції правової ідеології стосовно індивідуальної й суспільної правосвідомості мають універсальний характер. Щодо суспільної правосвідомості роль правової ідеології в найбільш загальному вигляді полягає у формуванні духовної сфери суспільної правосвідомості, щодо індивідуальної правосвідомості правова ідеологія формує правовий світогляд індивіда. Правова ідеологія – це не тільки світогляд. Вона включає в себе правовий світогляд особливого типу, завжди спрямований на практику, тобто на практичну діяльність людини в соціальному середовищі, тоді як світогляд і правосвідомість можуть бути пасивно-споглядальними. Крім того, правова ідеологія завжди існує на соціальному рівні, світогляд – тільки на індивідуальному рівні, а правосвідомість може розглядатися як на індивідуальному, так і на груповому та соціальному рівнях. Правова ідеологія — практично орієнтований світогляд, раціоналізована правосвідомість, що володіє механізмом трансляції свого змісту [1, с. 84–85].

Дослідження співвідношення правової ідеології з формальними джерелами права як структурними елементами правової системи сучасного суспільства дає змогу підтвердити її системоутворювальне значення в структурі правової системи суспільства, що розглядається в зазначеному ракурсі. Соціальні функції правової ідеології реалізуються для вирішення основних завдань, які стоять перед правовою системою сучасного суспільства [1, с. 47]. Необхідно також відзначити, що правова ідеологія є однією з форм соціальної ідеології та суспільної правосвідомості, нарівні з правовими нормами й санкціями є засобом регулювання суспільних відносин.

Правова ідеологія надає можливість визначити цілі соціального розвитку, а також правові засади, інноваційно-технологічні засоби їх досягнення. Вона формує правові механізми регулювання як зовнішніх (правові регулятори функціонування країни, держави та суспільства як єдиного простору, що розвивається відповідно до вимог, запитів і потреб національних інтересів), так і внутрішніх відносин (усередині влади). Крім цього, вона може дати правову оцінку соціально-політичній ситуації з позиції стандартів рівня і якості життя, соціального порядку й справедливості, уявлень щодо соціальної мети [8, с. 20].

Коли джерелом правової ідеології є суспільне буття, так само можна говорити про вплив права на правову ідеологію. Право є регулятором суспільних відносин, діючи через свідомість людей, заломлюючись у їхній ідеології. Норми права через правову ідеологію, як і всієї правосвідомості загалом, формують мотиви, цілі, стимули, обмеження діяльності індивідів. Усі види свідомості (політична, моральна тощо) відчувають на собі вплив права, однак правосвідомість, а отже, і правова ідеологія в силу своєї специфіки знаходяться в найбільш тісній взаємодії з правом. Правова ідеологія як частина правосвідомості є не тільки джерелом формування права, а й об'єктом його впливу.

Право впливає на правову ідеологію як цілеспрямовано (прямо), так і нецілеспрямовано (опосередковано). Ці два напрями перебувають у тісній взаємодії, тому якщо між ними виникають суперечності, тобто якщо ідеї впроваджуваної ідеології не знаходять реальної підтримки в життєвому досвіді індивіда, то ці ідеї не зможуть вкоренитися в його свідомості. При цьому право впливає на всі рівні правової ідеології, однак принципове значення для права має громадська правова ідеологія, оскільки саме вона безпосередньо відбивається в праві. Громадська правова ідеологія, будучи частиною державної ідеології й безпосередньо відбиваючись у праві, є регулятором щодо інших видів ідеологій. Отже, право, впливаючи на правову ідеологію, впливає на національну, політичну, соціальну та інші види ідеологій. Право має велику ідеологічну силу, завдяки здатності самореалізовуватися в масових діях, поведінці й діяльності людей [7, с. 125–127].

Висновки. Розглянувши праву ідеологію як вид суспільної ідеології та форму правосвідомості, можна виділити такі її ознаки: правова ідеологія є формою суспільної правосвідомості; правова ідеологія впливає на різні елементи правової системи й сама є її складовою; правова ідеологія складається з певних елементів (правові уявлення, поняття й ідеї; правові теорії доктрини, концепції та моделі; правові цінності й цілі; правові ідеали; правові принципи); правова ідеологія об'єднує людей задля досягнення цілей; вона визначає розвиток і функціонування суспільства; правова ідеологія визначає характер правотворчого та правозастосовного процесу.

Правова ідеологія оснований на певних наукових знаннях, уявленнях щодо вдосконалення правових

відносин. Вона впливає на розвиток культури, збагачує її своїми ідеями й трансформує все правове життя. На нашу думку, правова ідеологія – це форма суспільної правосвідомості, що являє собою систему

правових уявлень, понять та ідей, правових теорій, цінностей і принципів, що відображають наявний стан правової реальності, містять правовий ідеал і формують напрями розвитку права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беседин А.А. Правовая идеология как элемент правовой системы современного общества : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / А.А. Беседин. – М., 2001. – 184 с.
2. Ситник О.М. Правова ідеологія як складник механізму державно-правового регулювання / О.М. Ситник // Юридичні та політичні науки. – Вип. 56. – С. 9–14.
3. Луцький А.І. Правова ідеологія в системі правової свідомості / А.І. Луцький // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція». – 2014. – № 8. – С. 25–27.
4. Байков А.Ф. Правовая идеология: сущность и реализация в условиях правового государства : дисс. ... канд. юрид. наук / А.Ф. Байков. – Екатеринбург : Уральская государственная юридическая академия, 2006. – С. 25–27.
5. Лихачев И.А. Правовая психология: понятие, структура и ее место в системе правовых и политических отношений : дисс. ... канд. социол. наук : спец. 09.00.11 / И.А. Лихачев ; Ярослав. гос. ун-т им. П.Г. Демидова. – Ярославль, 1999. – 183 с.
6. Цыганкова Д.Ю. Правовая идеология и информационная функция государства: теоретико-правовой аспект : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Д.Ю. Цыганкова. – М., 2012. – 182 с.
7. Власова Ю.Б. Взаимодействие права и идеологии в современных условиях : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Ю.Б. Власова. – М. : РГБ, 2006. – 194 с.
8. Недюха М.П. Правова ідеологія українського суспільства: інноваційний потенціал процесу соціальних змін / М.П. Недюха // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 14–21.

УДК 340.16:342.8

ПРАВОСУДДЯ ЯК ОСНОВНА ФУНКЦІЯ СУДІВ

JUSTICE AS BASIC FUNCTION OF COURTS

Лаговський В.М.,

*здобувач кафедри теорії права та міжнародної інформації
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

У статті доведено, що функція правосуддя є стрижнем судової системи України, яка здійснюється виключно у судових засіданнях суддями (в деяких випадках і народними засідателями) шляхом розгляду усіх категорій юридичних справ в судах першої, апеляційної та касаційної інстанції через здійснення правозастосовчої, нормотворчої, правозахисної та представницької діяльності.

Ключові слова: правосуддя, суд, суддя, функція, юридична справа.

В статье доказано, что функция правосудия является стержнем судебной системы Украины, которая осуществляется исключительно в судебных заседаниях судьями (в некоторых случаях и народными заседателями) путем рассмотрения всех категорий юридических дел в судах первой, апелляционной и кассационной инстанции через осуществление правоприменительной, нормотворческой, правозащитной и представительской деятельности.

Ключевые слова: правосудия, суд, судья, функция, юридическое дело.

The article proved that justice is a core function of the judicial system of Ukraine. Function justice is administered exclusively in court proceedings and by judges. The function of justice is carried out by considering all categories of legal cases in courts of first, appeal and cassation. Function justice through a court of law enforcement activities and norm-setting and are representative human rights.

Key words: court, function, judge, justice, legal affairs.

Актуальність теми. Незалежна судова влада є необхідним чинником забезпечення прав свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, нормального функціонування держави та громадянського суспільства в цілому.

Не дивлячись на те, що історія становлення теорії і практики українського судочинства розпочинається від Київської Русі та Запорізької Січі [1], вона продовжується розвиватися й сьогодні. Що є об'єктивно обґрунтованим, так як за результатами соціопиту-

вання рівень довіри до судової влади України серед осіб, які брали участь у судових процедурах, складає 40 %, а серед осіб, які не були учасниками судових процедур, 13 % [2]. Наглядним прикладом аналізованої проблеми є прийняття Верховною Радою Закону України від 8 квітня 2014 р. № 1188-VII «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [3] та послідувачі законопроекти у цій сфері.

До характеристики юридичної категорії правосуддя як основної функції судів звертали свою